

MUKUCSOM

Múzeumi Kutatások Csongrád-Csanád Megyében

2022

PROGRAM- ÉS ABSZTRAKTKÖTET

Móra Ferenc Múzeum, Szeged
2022. december 12-13.

Múzeumi Kutatások Csongrád-Csanád Megyében
(MUKUCSOM)
2022

Szeged, 2022

Múzeumi Kutatások Csongrád-Csanád Megyében 2022
Móra Ferenc Múzeum, Szeged
2022. december 12-13.

PROGRAM- ÉS ABSZTRAKTKÖTET

Szerkesztette:

Hegedűs Anita – Medgyesi Konstantin

Móra Ferenc Múzeum

Szervezőbizottság:

Medgyesi Konstantin

Hegedűs Anita

Merkouris Melinda

A konferencia honlapja:

www.moramuzeum.hu/mukucsom-2022

E-mail cím:

info@mfm.u-szeged.hu

Technikai szerkesztő:

Hegedűs Anita

Merkouris Melinda

Grafikai tervezés:

Magyar Milán

Kiadó:

Móra Ferenc Múzeum

ISBN 978-963-9804-71-5

KONFERENCIAPROGRAM

2022. december 12. (hétfő)

09.00: **MEGNYITÓ**

RÉGÉSZET

Levezető elnök: Horváth Andrea

- 09.10 – 9.30 Sztankovánszkiné Osváth Zsófia – Bajnóczi Bernadett – Szabó Máté: A szentesi múzeum válogatott üveges leletanyagának régészeti és archeometriai elemzése
- 09.30 – 9.50 Walter Dorottya: Bitument rejtő sírok az alföldi szarmata temetőkből
- 09.50 – 10.10 Hergott Kristóf: A megkerült temető esete. A szentes-nagyhegyi avar temető azonosítása
- 10.10 – 10.30 Varga Sándor: Honfoglalás és kora Árpád-kori temetők kutatásának állása Csongrád-Csanád megyében
- 10.30 – 10.50 Király Kitty – Tihanyi Balázs – Bereczki Zsolt: Agyafúrt gondolatok – A magyarországi 10-11. századi sebészeti koponyalékelések összehasonlító vizsgálata
- 10.50 – 11.10 Szabó Dénes Kristóf: Kemencébe helyezett áldozati kutyák az Árpád-korban
- 11.10 – 11.30 Bódy Tamás: Van-e nálunk még ilyen? "Kettőshenger" tornyok hazai létének dilemmája

Kérdések, vita

Szünet

- 11.50 – 12.10 Molnár Csilla: Török kori tímárműhely a szegedi várban
- 12.10 – 12.30 Litauszki Zoltán: „Vakvágányon”, avagy a Szentmihály, Harcos utcai feltárás eddigi eredményei
- 12.30 – 12.50 Sztankovánszki Tibor: A Makó Ipari Parkban 2022-ben végzett régészeti munkák rövid bemutatása
- 12.50 – 13.10 Horváth Andrea: Tudománytörténeti kincsek egy doboz mélyéről
- 13.10 – 13.30 Felföldi Szabolcs: A Határtalan Régészet nyolc éve. Tapasztalatok, nehézségek, jövőbeli tervek

Kérdések, vita

Szünet

IRODALOMTÖRTÉNET

Levezető elnök: Kovács-Krassói Anikó

- 14.00 – 14.20 Forgó Géza: József Attila dedikációk a makói múzeum gyűjteményében
- 14.20 – 14.40 Kovács-Krassói Anikó: A múzeumi gyűjtemények folyton változó valósága

NUMIZMATIKA

14.40 – 15.00 Ujszászi Róbert: Keresztzimbolika Árpád-kori pénzeinken

MÚZEUMANDRAGÓGIA

15.10 – 15.30 Hegedűs Anita: SZTE-s egyetemisták a múzeumokban? Magyar, külföldi és kettős magyar állampolgárságú hallgatók múzeumképe

MŰVÉSZETTÖRTÉNET, RESTAURÁLÁS

15.30 – 15.50 Fazekas Gyöngyi – Privári-Mürschberger Zsuzsanna: A Mindszenti rk. templom Mindenszentek főoltárképének restaurálása

15.50 – 16.10 Tiszai Rebeka: Frissen restaurált festmények a Móra Ferenc múzeum gyűjteményéből

16.10 – 16.30 Juhász István: A Szent József mellékoltár restaurálása. Szent István plébánia templom, Makó

16.30 – 16.50 Szabó Erdélyi Gabriella: A Plein-air festészet Koszta József munkásságában

Kérdések, vita

2022. december 13. (kedd)

NÉPRAJZ

Levezető elnök: Fodor Ferenc

- 09.00 – 09.20 Gyöngyössy Orsolya: Hullámvasúton. Hegyi Antal plébános megítélése Csongrádon a 20-21. században
- 09.20 – 09.40 Rostás Mónika: A képfestő anyagok felhasználása a kezdetektől napjainkig
- 09.40 – 10.00 Gál László: Erek, fokok, morotvák, vízi világ a Tisza mentén
- 10.00 – 10.20 Szoboszlai Barbara: Halász élet a Körösön Szentes határában. Egy ártéri halásztanya élete születéstől az elmúlásig
- 10.20 – 10.40 Kertész Péter – Pataki Andor: Víz és ember: tóparti kiállításegységek megújítása az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban
- 10.40 – 11.10 Mőd László: Farkas Sándor néprajzi magángyűjteménye és a Koszta József Múzeum néprajzi gyűjteménye

*Kérdések, vita
Szünet*

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

Levezető elnök: Tóth István

- 11.30 – 11.50 Tóth István ifj.: A "legszegeidibb" polgár, Pozsonyi Ignác nyomában
- 11.50 – 12.10 Deák Ádám: Csanád vármegye képviselője az 1811/12. évi országgyűlésen
- 12.10 – 12.30 Mezei Milán: „A csongrádi nemesség nem mer Méltóságokkal szembe állani”. A Károlyi grófok érdekérvényesítő politikája a reformkori Csongrád megyében (1827-1848)
- 12.30 – 12.50 Sáfrány Tímea: "Boldogul multam ki, boldogul!!" Az 1838-as Csongrád vármegyei tisztújítás narratívája
- 12.50 – 13.10 Krizsán Bálint: A konzervatívok és a magyar sajtó viszonya
- 13.10 – 13.30 Berczeli-Nemcsényi Alex: Dalárdák és dalfesztiválok – Hogyan őrizték hagyományukat a texasi németek a 19. században?
- 13.30 – 13.50 Szolnoki Zoltán: Gyűjtések a két világháború közti Szegeden – Az emlékmű avatások gyakorlati oldala jellemző példák alapján

*Kérdések, vita
Szünet*

- 14.20 – 14.40 Felletár Zsolt: Olasz kóbaszból szegedi szalámi – Olaszok a szegedi szalámigyártás történetében
- 14.40 – 15.00 Bernátsky Ferenc: Lőkös Sándor (1912–1993) fényképész hagyatéka – családtörténelmi vázlat
- 15.20 – 15.40 Vincze Gábor: Egy Hódmezővásárhely határában „bujkáló” csendőrtiszt. Czigány József 1945 utáni sorsa

15.40 – 16.00 Medgyesi Konstantin: A naptár mint történeti forrás. Mit tudhatunk meg Kádár János asztali naptárából?

16.00 – 16.20 Szolnoki Zoltán: A szegedi járványtörténeti gyűjtés helyzete 2022-ben

IPARMŰVÉSZEZET

16.20 – 16.40 Tóth István: Műkovács-iparművészek Szegeden a XIX.sz. második felétől 1944-ig

KÖNYVTÁRTUDOMÁNY

16.40 – 17.00 Radnai Kitti: Wiener Tibor könyvei avagy egy műgyűjtő lelkesz hagyatéka

Kérdések, vita

ZÁRSZÓ

Dr. Bárkányi Ildikó, általános igazgatóhelyettes (Móra Ferenc Múzeum)

ABSZTRAKTGYŰJTEMÉNY

Berczeli-Nemcsényi Alex (PhD hallgató, SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola, Modernkor Program): *Dalárdák és dalfesztiválok – Hogyan őrizték hagyományukat a texasi németek a 19. században?*

A 19. század első felében az észak-amerikai kontinens benépesítésében szerepet játszó európaiak között nagy számban voltak jelen német bevándorlók. Elsősorban az iparilag fejlettebb, népesebb keleti-parti régiókban telepedtek le, azonban nagy számban érkeztek a déli területekre is. Texas már függetlensége idején, 1836 és 1845 között népszerű volt a németajkú emigránsok körében, olyannyira, hogy 1850-re már a legnépesebb Európából érkezett etnikum voltak az államban.

Az 1842-1847 között működő Texasi Német Bevándorlók Védelmére Létrehozott Társaság több ezer német telepesnek segített új életet kezdeni az Újvilágban. Ez volt Texas állam legnagyobb szervezett kolonizációs programja, amelynek köszönhetően olyan nagyobb települések jöttek létre, mint New Braunfels, Fredericksburg vagy Castell. Az eddigi kutatások eredményei rávilágítottak arra, hogy a németek politikai identitásukat tekintve hamar új hazájuk állampolgáraivá váltak. Azonban felmerül a kérdés, vajon otthoni hagyományukat is teljesen elhagyták?

A régióban élő német-amerikaiak első dalárdájukat 1847-ben, New Braunfelsben alapították Maennergesung Verein néven és ugyanitt rendezték meg az első ilyen fesztivált is 1853-ban. Ezután az 1850-es, 1860-as években újabb körök alakultak és további dalversenyeket rendeztek. Jelen előadásom témája az, hogy a texasi németek által szervezett dalárdák és dalfesztiválok miként váltak a hagyományőrzés színtereivé. Egyrészt arra a kérdésre keresem a választ, hogy kik és hogyan alapították ezeket a köröket. Másrészt pedig arra, hogy a német nyelv és kultúra őrzése mellett ezek a dalárdák és rendezvényeik válhattak-e az új haza iránti szeretet kifejezésének színtereivé.

A kutatás A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-22-3-SZTE-39 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

Kulcsszavak: Texas, német-amerikaiak, emigráció, hagyományőrzés

Bernátsky Ferenc (helytörténész-muzeológus, Tornyai János Múzeum): Lőkös Sándor (1912–1993) fényképész hagyatéka – Családtörténeti vázlat

A Tornyai János Múzeum nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a városban működött fényképészek életművét minél teljesebb formában összegyűjtse és megőrizze az utókor számára. Az elmúlt években Lőkös Sándor fényképész hagyatéka került be múzeumunkba lánya, Farkas Miklósné Lőkös Magdolna és menyé, Lőkös Sándorné jóvoltából. Az 1930-as évek végétől az 1970-es évek közepéig készített több ezer fénykép, üveg- és filmnegatív mellett számos Lőkös Sándor, valamint felesége, Ferenczi Lídia családjától származó dokumentummal és tárgyi emlékekkel gyarapodott intézményünk.

Előadásunkban e két család történetét mutatjuk be vázlatos formában. Lőkös Sándor református földműves családból származott, az I. világháborúban elvesztette édesapját, édesanyja nevelte fel, és lett a család első tagja, aki már nem földművelésből élt. Fényképész szakmájának köszönhetően fotólaboránsként részt vett a II. világháborúban, ahol számos felvételt készített és hívott elő. Felesége, Ferenczi Lídia (1920–1983) csizmadia családban született, bár édesapja, Ferenczi Lajos eredeti foglalkozását hátrahagyva molnárként dolgozott. Lídia lánya női szabónak tanult, de Lőkös Sándorral kötött házassága után kitanulta a fényképész szakmát és kezdetben férjének segített a műtermében, majd annak államosítása után mindketten a vásárhelyi fényképész szövetkezetben dolgoztak.

Kulcsszavak: fényképész, II. világháború, Hódmezővásárhely, családtörténet, szocializmus

Bódy Tamás (régész, Móra Ferenc Múzeum): *Van-e nálunk még ilyen? "Kettőshenger" tornyok hazai létének dilemmája.*

Mindig is amolyan toposzként kezeltük, hogy a szegedi vár lépcsőzetesen szűkülő szerkezetű tornyai, azaz mint "kettőshenger" is értelmezett tornyok, a Magyar Királyság területén egyedülállóak. Kétségtelen, hogy meglehetősen kevés várról maradt fenn kellő mennyiségű információ arra vonatkozóan, mikor épültek egyes elemeik vagy épp azok pontosan hogy néztek ki. Így adja magát a kérdés, vajon volt-e bármilyen hagyománya is hazánkban ezen toronyformának? Vagy Szegeden épült egyedül ilyen?

Kulcsszavak: Szeged, vár, tornyok, magyar várak

Deák Ádám (PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem): Csanád vármegye képviselte az 1811/12. évi országgyűlésen

A 18. század utolsó évei és a 19. század első másfél évtizede a franciák ellen vívott háborúról szólt a Habsburg Birodalomban, s ez nagyban befolyásolta a magyar belpolitikai eseményeket is. A magyar rendi országgyűlések ebben az időszakban leginkább az adók és katonák megajánlásáról szóltak. A franciák ellen vívott, hosszan elhúzódó háborúk miatt a Habsburg Birodalom pénzügyi válságba került, mivel a papírpénz egyre jobban elértéktelenedett. A kormányzat ezért a devalváció módszeréhez nyúlt, a Joseph Wallis pénzügyminiszter által kidolgozott javaslat nyomán 1811. február 20-án uralkodói rendelet jelent meg, amely szerint a papírpénz értékét 1/5-re csökkentette és bevezette a váltócédulát. I. Ferenc (1792–1835) az 1811/12. évi országgyűlést a pénzügyi helyzet megvitatása miatt hívta össze. Előadásomban elsősorban Csanád vármegye szerepére fókuszálva mutatom be ezen országgyűlési tanácskozásokat, döntéseket és eredményeket. Ezen a diétán Marczibányi János és ifj. Muslay Antal képviselték Csanád vármegyét.

Kulcsszavak: országgyűlés, követ, követutasítás, pénzügy

Fazekas Gyöngyi (főrestaurátor, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum) – Privári-Müirschberger Zsuzsanna (múltárgyvédelmi asszisztens, kulturális örökség szakember, szabadúszó): A mindszenti rk. templom Mindenszentek főoltárképének restaurálása

A restaurálás előtt azt gondoltuk, hogy egy érdekes barokk oltárképet fogunk restaurálni, de a végére kiderült, hogy országos jelentőségű festmény született újjá az elsárgult lakk és átfestések alól.

A tisztítás során előjött a szignatúra:
Franciscus Falconer pinxit
Buda

Adatok a templom történetéből:

- 1783-ban új szentélyt és sekrestyét kapott az épület;
- 1798-ban a mennyezete javításra szorult;
- 1798-1800 között nyerte el a jelenlegi formáját.

Mivel a restaurálás során megtaláltuk a szignatúrát, így teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy az oltárképet Falconer Ferenc, a híres budai festő festette. Az oltárképet még a Váci Püspökség rendelhette meg (akkor Mindszent még oda tartozott) a templom szentély bővítésekor 1783-ban.

Feltételezésünk szerint a templom mennyezetének 1798-as javításakor sérülhetett meg a főoltárkép és ekkor javították először a festményt – a kép születésétől számított 15. év után ez nagyon rövid idő volt a pigmentek kikötéséhez, főleg a barna színek esetében, ezért azokat akkor szinte teljes egészében lemosták, csak a fehér pigmentet tartalmazó színek maradtak fenn teljes épségükben.

(A festő fia, Falconer József 1790-ben ugyancsak megfestette ezt a mindenszenteket ábrázoló oltárképet Diósjenőn (Nógrád megye – Váci Püspökség), de az közel nem ilyen minőségű munka, mint a mindszenti, és lényegesen kevesebb figura van rajta.)

A skóciából érkező festő család életművét 2017-ben Dr. Korhecz Papp Zsuzsanna már összefoglalta, melyet most tudunk folytatni, kiegészíteni, összehasonlítani az apa és fia munkáját, az életművet még kerekébbé tenni.

Kulcsszavak: száz szent, Falconer, okkersárga bólusz, átfestések

Felföldi Szabolcs (egyetemi adjunktus/muzeológus, SZTE Régészeti Tanszék/Móra Ferenc Múzeum): *A Határtalan Régészet nyolc éve. Tapasztalatok, nehézségek, jövőbeli tervek*

2015 nyarán meglehetősen érdekes körülmények között lettem a Móra Ferenc Múzeum akkoriban még csupán előkészítési fázisában lévő ismeretterjesztő régészeti magazinjának, a Határtalan Régészetnek (akkori, „leánykori” nevén az Aranykoporsónak) a főszerkesztője. Az azóta eltelt évek során összesen 28 lapszámunk jelent meg, összességében több mint 2700 (!) oldalon. Egy olyan egyedülálló vállalkozás ez, amelyre hazai múzeum mindaddig nem vállalkozott. A magazinban több száz hazai és külföldi szerző küldött már cikket, ezres nagyságrendben közzétünk ásatási és tárgyfotókat, rajzokat és rekonstrukciós modelleket, s egyre összeszokottabb az a múzeumi csapat is, amelynek közös erőfeszítései tették mindaddig lehetővé a Határtalan Régészet eddigi sikereit. Előadásomban az elmúlt lassan közel egy évtized tapasztalatairól számolok be, nem elhallgatva a számos, időközben felmerült nehézséget sem. Igyekszem bepillantást engedni a magazin készítésének érdekes kulisszái mögé, s egyúttal felvázolni a jövőbeli terveinket, s sajnos jelen körülmények között a túlélési stratégiáinkat is.

Kulcsszavak: Határtalan Régészet, mérleg, tapasztalatok, tervek

Felletár Zsolt (ipartörténeti kutató, Csongrád-Csanád Megyei Kormányhivatal): *Olasz kóbaszából szegedi szalámi – Olaszok a szegedi szalámigyártás történetében*

A 19. században a kézműipari keretek között működő szalámikészítést olasz bevándorló iparosok alapították meg és a továbbfejlesztésében is elvülhetetlen érdemeket szereztek. Szeged mennyiben tért el az országos képtől, voltak-e helyi sajátosságai? A téma átfogó feldolgozása és rendszerezése eddig hiányzott a szakirodalomból, ezért az előadás témája unikális jellegű.

Kulcsszavak: ipartörténet, helytörténet, Szeged, szalámigyártás, olasz bevándorlók, gazdasági migráció

Forgó Géza (történész-muzeológus József Attila Múzeum): József Attila dedikációk a makói múzeum gyűjteményében

A makói múzeum gazdag József Attila gyűjteménnyel rendelkezik. Autográf és gépelt verseket, leveleket és dedikációkat gyűjtöttek össze elődeink. Ezek közül a verseskötetek dedikációit mutatja be az előadás.

Kulcsszavak: dedikáció, József Attila, versek, költemények

Gál László (etnográfus, Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark): *Erek, fokok, morotvák, vízi világ a Tisza mentén*

A 19. század második felében kezdtek el behatóbban foglalkozni a magyar történetírók a középkori oklevelek vízrajzi adataival, meglepő volt, hogy az Árpád-korban 3000–4000 piscina, (halastó) volt az országban. A szegedi és környékbeli halászat már az Árpád-korban nagyon jelentős volt. A II. Béla által alapított dömösi prépostság alapítólevele már említette Győ, Tápé, Szer, Dorozsma falvakat, továbbá Körtvélyes, halastó nevét.

De a Sövényházáról előkerült Árpád-kori régészeti leletek között is találtak hálósúlyt és halászatra utaló tárgyakat, amiből nagy vízjárta területekre következtettek ezen a vidéken. De már a népvándorlás korából is ismerünk olyan régészeti leletet a környékről, ami a halászat fontosságára utalt. A Szentés-Kökényzugi gepida temető feltárásakor az egyik sírban, mégpedig a közösség vezetőjének a sírjában találtak a régészek egy kétágú szigonyt.

Figyelemre méltó, hogy az Árpád-korban Szegedtől távolosó, sokszor éppenséggel nagyobb víz mentén elterülő kolostoroknak, egyházi intézményeknek volt Szeged környékén halastava vagy halászó helye. Így többek között Ányás a Szent Ányosnak szentelt tihanyi, Mártély a Szent Adorján mártírról nevezett zalavári, majd garamszentbenedeki apátság, Győ és Tápé pedig a dömösi prépostság birtokában volt. Az 1138-ban Álmos herceg által a dömösi prépostságnak adományozott Citei nevű, a mai Tápé (Csongrád megye) határában volt halastóról azt is közli az oklevél, hogy meghatározott időben nyitni és zárni kellett annak ki- és bejárati ágát. A fokgazdálkodás egyik korai okleveles bizonyítéka lehet ez. Ezt Győ, Csákány és Tápé lakói végezték. A fok eredetileg „azt a mesterséges, emberkéz alkotta átvágást jelenti, mellyel a folyóvíz mentét közvetlenül kísérő magasabb hátat, természetes gátat megnyitották, hogy a víz kijuthasson a völgy egész árterületére, illetőleg apadáskor ezen keresztül visszafolyhasson a mederbe.” Olyan épített vagy eredetileg természetes, de folyamatosan tisztított, mélyített vízfolyások, csatornák voltak a fokok, melyek összekötötték a folyót és az ártéri tavakat, illetve behálózták az árteret és biztosították, hogy az évi rendszerességű áradások vize a tavakba jusson és szétterüljön az árterületen.

Kulcsszavak: halászat, fokgazdálkodás, ártéri gazdálkodás, halászati szerződések

**Gyöngyössy Orsolya (néprajzkutató igazgatóhelyettes, Tari László Múzeum):
*Hullámvasúton. Hegyi Antal plébános megítélése Csongrádon a 20-21. században***

„Plébánia és társadalom” címmel 2014-ben Szegeden megjelent írásom jelentős részét Hegyi Antal konfliktusokkal terhelt csongrádi plébánosi időszakának elemzése teszi ki, melynek Hegyi amerikai emigrációja vet véget 1902-ben. Bár Hegyi soha többé nem ül a csongrádi plébánosi székbe, élete a későbbiekben számos olyan fordulatot tartogat, mely jelentősen árnyalja jellemrajzát és befolyásolja munkásságának későbbi megítélését. Előadásomban Hegyi Antal megítélésének változásait, hol magasba törő, hol mélybe hulló vonalait vázolom fel egészen napjainkig, kitérve a lehetséges okokra és körülményekre.

Kulcsszavak: vallási néprajz, Csongrád, plébánia, egyház

Hegedűs Anita (PR-referens/egyetemi tanársegéd, Móra Ferenc Múzeum/Szegedi Tudományegyetem): SZTE-s egyetemisták a múzeumokban? Magyar, külföldi és kettős magyar állampolgárságú hallgatók múzeumképe

Az egyetemisták számára a múzeumok megfelelő tanulási térként funkcionálhatnak, azonban jellemzően az egyetemisták nem vagy csak ritkán járnak múzeumba: egyetemi tanulmányaik során nem jellemző rájuk, hogy a múzeum nyújtotta műtárgyi, gyűjteményi és egyéb lehetőségeket igénybe vennék. Noha a lehetőség adott, a szegedi Móra Ferenc Múzeum tekintetében sem találkozunk nagy számú egyetemista látogatóközönsséggel, sőt: sok esetben a hallgatók nincsenek tisztában azzal, hol is található a Móra Ferenc Múzeum épülete. Korábbi kvalitatív kutatásaink eredményei ezek, melyre alapozva kvantitatív kutatást készítettünk a Szegedi Tudományegyetem diákjainak körében. A múzeumhasználati, múzeumlátogatási szokásokat, valamint a múzeumok mint tanulási tér-lehetőségek különböző aspektusait vetettük vizsgálat alá. A kérdőíves kutatást különböző állampolgárságú hallgatók esetében is elvégeztük, így magyar, külföldi és kettős magyar állampolgárságú mintán is vizsgáldtunk. Előadásunkban ezen kutatás kulturális háttérű elemeit, kulturális tőkével kapcsolatos nézőpontjait mutatjuk be.

Kulcsszavak: múzeum, múzeumandragógia, felsőoktatás, kultúra

Hergott Kristóf (PhD hallgató, régész-gyűjteménykezelő, Koszta József Múzeum): *A megkerült temető esete. A szentes-nagyhegyi avar temető azonosítása*

A mikroregionális kutatásoknak köszönhetően jóval árnyaltabb képet tudunk alkotni a Kárpát-medencében megtelepedett avarságról. A Tisza-Maros-Körös vidékről több olyan nagy sírszámú temetőt ismerünk, melyek elemzésével sikerült körvonalazni az itt megtelepedett népesség temetkezési szokásait. Az eddig megjelent temetőfeldolgozások mellett sok temető közlése váratott magára, jelen előadásomban is egy ilyen lelőhelyről, a szentes-nagyhegyi késő avar temetőről fogok beszélni, melyet 1927-1941 között tárt fel Csallány Gábor. Noha az első ásatások óta majdhogynem 100 év telt el, a temető teljességre törekvő közlése eddig nem történt meg, annak ellenére, hogy az innen előkerült leletanyag több elemző munkában is megjelent. A publikálás hiányából fakadóan mára a számos sír anyaga összekeveredett, a temetőterképek értelmezhetetlenné váltak, sőt, sokáig a lelőhely pontos helye is ismeretlen volt a kutatás számára. Éppen ezért választottam disszertációm témájaként ennek a lelőhelynek a teljességre törekvő közlését. Előadásom célja a hosszabb kutatás első lépéseinek bemutatása, nevezetesen a lelőhely azonosítására tett kísérlet és az alkalmazott módszerek ismertetése.

Kulcsszavak: Lelőhely-azonosítás, késő avar kor, Tisza-Maros-Körös vidék, térinformatika

Horváth Andrea (régészeti osztályvezető, Móra Ferenc Múzeum): *Tudománytörténeti kincsek egy doboz mélyéről*

A Móra Ferenc Múzeum felújítását követően a könyvtár Vásár utcai anyagának rendezésekor előkerült két doboz régészeti tárgyak fotóit és vegyes dokumentációt tartalmazott, amely a régészeti osztálynak került átadásra.

A dokumentumok között az 1940-es évekből való levelezés, géppel írott jelentés, tudományos összefoglaló és több kézzel írott feljegyzés is volt. Az anyag első átnézésekor már világossá vált, hogy Fettich Nándor régész, a Magyar Nemzeti Múzeum egykori igazgatójának tevékenységéhez kapcsolódik.

A dokumentumok közül a legizgalmasabb a kézzel írott „napló,” amely 1944 karácsonya és 1945 január elejének rövid krónikája. A múzeum régészei és más munkatársai az épületben vészték át az ostrom ezen időszakát. Az előadás ennek a naplórészletnek a bemutatására, elemzésére, kontextusba helyezésére vállalkozik. Röviden ismertetné ezen kívül a géppel írott dokumentumok közül azt a szintén publikálatlan összefoglalót, amelyet Fettich Nándor 1942. januárban küldött el a Magyar Tudományos Akadémiának az ő és László Gyula kijevi tevékenységéről.

Kulcsszavak: Fettich Nándor, napló, Nemzeti Múzeum, Kijev, László Gyula

Juhász István (fa-szakrestaurátor, Móra Ferenc Múzeum): A Szent József mellékoltár restaurálása. Szent István plébánia templom, Makó

A restaurálás menetének rövid ismertetése képes beszámoló formájában.

Kulcsszavak: restaurálás, mellékoltár, konzerválás

Kertész Péter (ügyvezető igazgató, Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark) – Pataki Andor (gyűjteménykezelő, Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark): *Víz és ember: tóparti kiállításegységek megújítása az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban*

2022-ben valósult meg a tóparti kiállítótér felújítása egy IPA pályázat keretei között; Living Archives – Remembering Our Past For Our Future – HUSRB/1903/33/0003. Ennek a projektnek az eredményeit kívánjuk bemutatni a hallgatóság számára.

A pályázat keretein belül az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark Körtvély-tó környékén található kiállítóhelyek megújultak. Szem előtt tartva, hogy egy élménygazdag kiállítást nyújtsanak a látogatók számára, amelyek egyben átörökítik azt a tudást is, amelyet a 19-20. századi Alsó-Tisza vidékén élők hagytak ránk. A kiállítás részegységei egy egészet alkotnak, ugyanakkor külön-külön is kerek történeteket mesélnek el; Kárpátok csúszkái, Tutajozás, Tiszai fafeldolgozó, Gatterház, Ponty haltartó bárka, Mártélyi halászkunyhó. A pályázat lehetőséget biztosított továbbá a tóparti környezet megújítására, tematikus napok megtartására, gyerektábor szervezésére és tudományos munkák, valamint konferencia megvalósítására.

Kulcsszavak: kiállítás megújítása, tiszai élet, halászok, pákászok, super

Király Kitty (PhD, régésztechnikus, segédmuzeológus, Móra Ferenc Múzeum) – Tihanyi Balázs (PhD, Magyarorsággutató Intézet, Archeogenetikai Kutatóközpont, SZTE – Embertani Tanszék) – Bereczki Zsolt (SZTE – Embertudományi Tanszék): *Agyafúrt gondolatok – A magyarországi 10-11. századi sebészi koponyalékelések összehasonlító vizsgálata*

A trepanáció (koponyalékelés) egy olyan szándékos, műtéti jellegű beavatkozás, mely során csontanyagot távolítottak el a koponyából. A kelet-európai gyakorlatban a koponyalékelés három nagy csoportját különítik el: sebészi-, jelképes- és kultikus trepanációk. A sebészi trepanációkat élő emberen végezték, a beavatkozás során a koponyafal mindhárom rétegét átvágták.

Magyarországon a sebészi trepanációk kutatása a 19. század közepén kezdődik a verebi honfoglalás kori lelettel. A kutatók a 20. század közepén kezdtek el részletes esetleírásokat és összefoglaló gyűjteményes munkákat készíteni. A Kárpát-medencében a legnagyobb mennyiségben a 10-11. századból ismeretesek trepanált esetek.

Felgyűjtöttem azokat a mai Magyarország területéről előkerült 10–11. századi temetőket, melyekből trepanált, vagy feltételezhetően trepanált egyének maradványai kerültek elő. Az adatgyűjtés alapját Grynaeus 1996-ban közölt gyűjteménye, Tomka 2000-ben kiadott adattára, Józsa és Fóthi 2007-es leletkatasztere, egyéb lékelésekkel foglalkozó összegző közlések, valamint egyedi eseteket említő esetismertetések és temetőleírások képezték. A kutatás során egységes szempontrendszer szerint elvégeztem a trepanált egyének maradványainak vizsgálatát. Emellett a statisztikai értékeléshez létrehoztam egy nem-trepanált almintát is. Az általam vizsgált (44), illetve közlésekből gyűjtött (7), régészetiileg megfelelő korszakolású 51 trepanált esetet leletkataszterbe rendeztem. Nemi megoszlás, gyógyultsági fok és lokalizáció szempontjából összehasonlítottam a magyarországi eseteket a nemzetközi irodalomban megfigyelhető trendekkel. A nemi megoszlás követi a nemzetközi irodalomból ismert adatokat.

A magyarországi eseteknél jó túlélési ráta látható, összességében valamilyen hosszúságú túlélés a beavatkozásokon átesett egyének 85,7%-ánál kimutatható. Ez a magas túlélési arány összefüggésben állhat a Kárpát-medencében jellemző lékelési technológiákkal és a beavatkozást végzők szakértelmével is. Lokalizáció szempontjából a férfiaknál megfigyelhető megoszlás illeszkedik a nemzetközi trendekhez. A nőknél az eltérést a kisebb esetszám és a kapcsolódó traumák eltérő jellege is okozhatja.

Kulcsszavak: trepanáció, koponyalékelés, 10-11. század

Kovács-Krassói Anikó (muzeológus, múzeumpedagógus, gyűjteménykezelő, Móra Ferenc Múzeum): A múzeumi gyűjtemények folyton változó valósága

Sok idő eltelt azóta, hogy az első gyűjteménykezelő és kurátor, Ennigaldi hercegnő i. e. 530-ban saját házában gyűjtötte, rendszerezte és háromnyelvű felirattal ellátta a mezopotámiai tárgyakat. Kis túzással élve ő volt az első múzeumalapító, aki nem sejtette, hogy a múzeumi szakmában a 21. században is gyakran diskurzus tárgya: miben rejlik leginkább a tárgyak jelentősége, s gyűjtésüknek, megőrzésüknek mi a legfontosabb feladata.

A kiállításoknak vitathatatlan szerepe van a gyűjtemények bemutatásában, ám célszerű kellő hangsúllyal kezelni ebben a kontextusban a múzeumpedagógia jelentőségét is. Előadásomban elsőként a múzeum különböző funkcióinak összhangjáról kívánok szólni, majd bemutatni egy nemrég lefutott nagyszabású múzeumpedagógiai programot. Végül azt kívánom elemezni, hogyan állhat egy kiállítás középpontjában egyetlen tárgy nélkül egy gyűjteményi anyag és a hozzá kapcsolódó kutatói munka.

Kulcsszavak: múzeumi gyűjtemények, múzeumpedagógia, kiállítások

Krizsán Bálint (PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem): A konzervatívok és a magyar sajtó viszonya

A 19–21. századi magyar történetírásban a 19. századi magyarországi konzervatív mozgalom eddig méltatlanul kevés szerephez jutott. Míg a liberális ellenzék reformkori és emigrációs történetéről összefoglalóan számos munka született, a konzervatívok tevékenységéről csak résztanulmányok készültek. Ezen a hiányosságon kíván doktori programom enyhíteni, melynek kutatási témája a magyar konzervatívok neoabszolútizmuskori szerepének és tevékenységének vizsgálata. Kutatásaim kiindulópontja az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc veresége, 1849 késő nyara és ősze. Ebbe az időintervallumba illeszkedik előadásom témaköre, a magyar konzervatívok és a magyar nyelvű sajtó viszonya 1849 és 1850 között.

Az 1848-as forradalom következtében a magyarországi politikai életből kiszoruló, és eleinte a birodalmi vezetés kegyeit kereső magyar konzervatívok – noha 1849 folyamán meg volt rá a lehetőségük – a szabadságharc leverése után sem tudták megragadni Magyarország politikai vezetését. Az identitásválságba kerülő és onnan kiutat kereső konzervatívok két tűz közé kerültek: választaniuk kellett a nemzet és az uralkodó között. E dilemmát egyelőre ők maguk sem tudták feloldani, kiútkeresésük pedig a korabeli sajtó konzervatívokkal kapcsolatos viszonyában is tetten érhető.

Előadásomban három magyarországi sajtótermék, a Figyelmező, a Pesti Napló és a Magyar Hírlap konzervatívokkal kapcsolatos viszonyát és álláspontját vizsgálom meg, elsősorban az újságok lapszámain keresztül. Az időbeli elhelyezés kiindulópontja az egyes lapok elindulása: a Figyelmező és a Magyar Hírlap esetében 1849 novembere, a Pesti Naplónál pedig 1849 márciusa; végpontja pedig jellemzően 1850 májusa, a konzervatívok közös memorandumának utolsó sajtóbéli visszhangjai.

A Figyelmezőt már a kortársak is a konzervatívok orgánumának tartották, noha ez ennyire nem egyértelmű a lapszámok vizsgálata alapján – ennek ellenére elveik többségével azonosulni tudott a lap. A Magyar Hírlap és a Pesti Napló egyaránt támadták a konzervatívokat – előbbi szeparatiztikus törekvései, utóbbi azonban a forradalmi vívmányok eltörlésének kívánalma miatt. Arra, hogy ezek a konzervatívokkal szemben megfogalmazott vádak mennyiben voltak jogosak, előadásom során kitérek.

Habár az 1850-es évek elejének konzervatív mozgalmának egységessége mind elvi, mind kohéziós értelemben megkérdőjelezhető, vannak bizonyos pontok, melyek alapján mégis meghatározható a mozgalom elvi alapja: ilyen például az 1848-as forradalom elutasítása, vagy Magyarország történelmi jogainak megsértése – melyeket közös, 1850 áprilisi memorandumukban le is fektettek. Előadásomban arra is kitérek, a fent megnevezett lapok hogyan viszonyultak a konzervatívok által megfogalmazott elvekhez.

Az előadásomban megvizsgált főbb pontok: hogyan viszonyultak a lapok a konzervatívok 1850-es közös emlékiratához; hogyan viszonyultak a birodalmi kormányzat magyarországi politikájához; illetve hogyan viszonyultak a konzervatívok hivatalt visszautasító magatartásához? Kutatásaim mind sajtótörténeti, mind eszmetörténeti szempontból bővíthetik a konzervatív mozgalom szerepével és tevékenységével kapcsolatos ismereteinket.

Kulcsszavak: konzervativizmus, neoabszolútizmus, sajtó, hivatalvállalás

Litauszki Zoltán (régész, muzeológus, Móra Ferenc Múzeum): „Vakvágányon”, avagy a Szentmihály, Harcos utcai feltárás eddigi eredményei

2022 februárjában próbafeltárást, majd ezt követően április és június között több alkalommal is régészeti megfigyelés keretében végzett bontómunkát láttunk el a Szeged-Röszke között épülő vasútvonalhoz kapcsolódóan.

Már a próbafeltárás során egyértelművé vált, hogy a lelőhely eddig ismert határai jelentős mértékben bővülni fognak. A megközelítőleg 5000 négyzetméternyi területen eddig több mint 200 régészeti jelenséget tártunk fel, melyek több korszak emlékeit képviselték. Többek között egy késő bronzkori, szarmata, késő avar és Árpád-kori település objektumai, illetve egy kisebb késő avar temető 23 sírja is előkerült.

A beruházás előreláthatóan 2023 őszéig fog tartani, melynek során további régészeti jelenségek előkerülése várható a lelőhely területén, ezért a jelenlegi előadás egy pillanatnyi betekintést nyújt az eddigi feltárás eredményeibe.

Kulcsszavak: késő bronzkor, szarmata, késő avar, Árpád-kor, temető

Medgyesi Konstantin (történész-főmuzeológus, Móra Ferenc Múzeum): A naptár mint történeti forrás. Mit tudhatunk meg Kádár János asztali naptárából?

Az asztali naptárak nem túl bőbeszédű történeti források. Egy-egy nap vagy hét kapcsán csak néhány információ birtokába kerülhetünk. Ráadásul gyakran értelmezhetetlenek az utókor számára az egyes odavetett szavak, nevek. A naptárakból kinyerhető adatok óhatatlanul pusztán információcsonkok. E forrás segítségével nem tudhatunk meg sok titkot például a naptárban jelzett tárgyalásról magáról. A tárgyalások létrehozásához viszont támpontot kapunk. S nem kevésszer a történeti kutatást éppen az olyan adatok képesek tovább lendíteni, melyek bizonyítják például egy megbeszélés létrejöttét vagy legalább annak tervezését. A naptárakból kiolvasható mikroinformációk azonban inkább a „nagy képhez” tudnak fontos „színeket,” adalékokat hozzátenni – a naptári bejegyzések utalnak például a tulajdonosa életmódjának, egészségi állapotának a változásaira.

Az előadás során Kádár János asztali naptáiról fogok beszélni mint konkrét példáról, de a célom az, hogy a múzeumi-levéltári-tudományos közvélemény figyelmét arra próbáljam felhívni e megszólalás által is, hogy az asztali naptárak tudatos és célirányos gyűjtése fontos közgyűjteményi feladat.

Kulcsszavak: gyűjtemények, források, jelenkor, Kádár-korszak

Mezei Milán (történész, segédmuzeológus, Bihari Múzeum): „A csongrádi nemesség nem mer Méltóságokkal szembe állani”. A Károlyi grófok érdekérvényesítő politikája a reformkori Csongrád megyében (1827-1848)

Tabódy Pál direktor 1839. április 23-i keltezésű levelében már utalt rá, hogy a csongrádi nemesség félt/tartott a Károlyi (főként Lajos és György) grófok személyes megjelenésétől a vármegyei közgyűléseken. Köztudott, hogy a Károlyi nemzetségből két főispáni helytartó is a reformkori Csongrád vármegye élére került; először Károlyi Lajos (1830-1837), majd öccse, Károlyi György (1839-1841) is ezt a pozíciót töltötte be. Mint a vármegye legnagyobb birtokosai mindig szem előtt tartották saját politikai-gazdasági érdekeiket, így ennek fényében alakították ki érdekpolitikájukat is. Az örökváltsági és legelőelkülönítési egyezségek/perek megakadása, a vármegyei politikai közélet befolyásolása vagy épp a vármegye élén álló adminisztrátorok kinevezésének kérdése mind-mind az érdekérvényesítés eszközei voltak, miképp a liberális vármegyei tisztviselők 1846-os kibuktatása a tisztí karból, melyből a Károlyiak is jócskán kivették a részüket.

Előadásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ, és igyekszem árnyaltabb képet festeni a Károlyiak megyepolitikájukról.

Kulcsszavak: Károlyi nemzetség, politikatörténet, megyetörténet, főispánok

**Mód László (egyetemi adjunktus, SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék):
*Farkas Sándor néprajzi magángyűjteménye és a Koszta József Múzeum néprajzi gyűjteménye***

Farkas Sándor munkásságának komplex, különböző tudományterületek szemüvegén keresztül történő feldolgozása egyelőre még várat magára – annak ellenére, hogy tevékenysége mind a néprajzi, mind a régészeti kutatásokat és muzeológiát jelentős mértékben gazdagította. A Nemzeti Múzeum néprajzi osztályát gyarapító tárgyai évtizedekig hivatkozási alapként szolgáltak és rendszeresen szerepeltek illusztrációként szaktanulmányokban illetve a Magyarország Néprajza kötetekben.

Az előadás elsősorban arra keresi a választ, hogy Farkas Sándor néprajzi tárgygyűjtései miképpen alapozták meg a Koszta József Múzeum néprajzi gyűjteményét.

Kulcsszavak: néprajzi tárgygyűjtés, néprajzi gyűjtemény, Farkas Sándor

Molnár Csilla (múzeológus, Móra Ferenc Múzeum): *Török kori tímárműhely a szegedi várban*

2019-ben a Móra Ferenc Múzeum felújításával párhuzamosan Löffler Zsuzsanna kolléganőmmel feltárásokat végeztünk, melynek során többek között egy török kori tímárműhely is előkerült. Előadásomban e tímárműhely bemutatására vállalkozom.

A tímárműhelyhez kapcsolódó jelenségek és leletek mellett röviden szót ejtek a bőrfeldolgozás munkafolyamatairól, illetve hasonló korú bőrfeldolgozó műhelyekről. Ezt követően kitérek Szeged kézműiparának hódoltság korára vonatkozatható adataira, különös tekintettel a tímárságra. A szakirodalmi párhuzamok, történeti adatok és a feltárási eredmények összevetésével tisztázom a tímárműhely időrendjét, és igyekszem azt Szeged vonatkozásában történeti kontextusba helyezni.

Kulcsszavak: régészet, tímárság, műhely, török kor, szegedi vár

Radnai Kitti (szakkönyvtáros, Tornyai János Múzeum): *Wiener Tibor könyvei avagy egy mgyűjtő lelkész hagyatéka*

Előadásomban a hódmezővásárhelyi ortodox közösséget, ehhez kapcsolódva Wiener Tibor ortodox lelkész a városban töltött időszakát szándékozom bemutatni. Emellett a Tornyai János Múzeum intézménytörténetének fényében vizsgálom dokumentumait, kihangsúlyozva azt, hogy a múzeumban őrzött hagyatékok között miért fontos a Wiener-féle örökség.

Kulcsszavak: könyvhagyaték, olvasmánytörténet, könyvtártudomány, Wiener Tibor

Rostás Mónika (kiállítás-és programszervező, kiállítóhely vezető, Móra Ferenc Múzeum):
A képfestő anyagok felhasználása a kezdetektől napjainkig

Előadásomban bemutatom, hogy a képfestő anyagok hagyományosan hogyan kerültek felhasználásra, valamint hogy az 1970-es években hogyan kapott egyre nagyobb szerepet a lakáskultúrában a képfestő vászon. Majd megvizsgálom, hogy a mára már webshopokkal rendelkező műhelyek milyen kínálatot nyújtanak a vásárlók számára. Előadásom azt változást vizsgálja, ahogyan egy még máig hagyományos technikával készülő terméket előállító kézműves háziipar reagál a piac változásaira.

Kulcsszavak: képfestő, hagyomány, változás

Sáfrány Tímea (segédlevéltáros, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár [MNL HBML]): "Boldogul multam ki, boldogul!!" Az 1838-as Csongrád vármegyei tisztújítás narratívája

Előadásomban az egykori Csongrád vármegyei főügyész, Kiss Dániel levelei és a megyei közgyűlési jegyzőkönyv alapján szeretném bemutatni az 1838-as tisztújítás során történeteket, s magát a levelek szerzőjét.

A zömmel közfelkiáltással végbement restauráción mindössze három esetben rendeltek el szavazást, a főügyészi, a tiszántúli és a tiszáninneri alszolgabírói hivatalra. Ennek során a három évvel korábban megválasztott tisztviselők, Kiss Dániel, Babarczy Antal és Vidovich Imre nagy szavazati aránnyal elvesztették hivatalukat. Kiss Dániel és Vidovich Imre fennmaradt leveleiből következtethetünk az eseményekre és Kiss nézőpontjából vizsgálhatjuk meg a tisztújítás eredményét, ezáltal megismerhetjük Kiss politikai jelszavát és jellemét is. A levelek utalnak Tajnay János főispáni helytartó és gróf Károlyi György, mint a megye legfőbb birtokosának sikertelen tevékenységére, valamint a választás során történt cselvetésekre is. Az előadás során láthatóvá válik, hogy a főispáni helytartó és a Károlyiak tevékenysége nem minden esetben vezetett az általuk kívánt eredményre.

Kulcsszavak: tisztújítás, vármegyei közélet, tisztviselők

Szabó Dénes Kristóf (régész, Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark): *Kemencébe helyezett áldozati kutyák az Árpád-korban*

A Csanádpalota - Juhász T. tanya lelőhelyen 2011-2013-ban feltárt Árpád-kori telep egyik félig földbe mélyített házának kemencéjének belsejéből deponált áldozati kutyacsontváz került elő. Hasonló leletegyüttesek kis számban ismertek nem csak az Árpád-korból, hanem Kiskundorozsma-Nagyszék szarmata településének egyik kemencéjéből is, de a kutyaáldozatok e különleges esetének középkori formai párhuzama még a Jeges-tenger partvidékén is fellelhető. A szakirodalomban gyakran kötik az Árpád-kori kutyaáldozati leleteket a kun kutya- és farkaskultuszhoz, ám a rituálé mögött álló szellemi magyarázatok sokfélék lehetnek a tűzhely- és kutyakultusztól vagy építési áldozatoktól a talajváltó gazdálkodás sajátosságai és a ráépülő agrárrituálék köréig, vagy épp határvédő áldozatokig. Ezekre a kérdésekre, és az Árpád-kori népi mágikus gyakorlatok más régészeti emlékei felé mutató kapcsolatokra keresi a választ az előadás.

Kulcsszavak: állatáldozat, középkor, rituálé, településrégészet

Szabó Erdélyi Gabriella (restaurátor, Koszta József Múzeum): *A Plein-air festészet Koszta József munkásságában*

Koszta József festészete több korszakon át követhető, így a Plein-air festészeti irányzat hatását is megcsodálhatjuk, amely egész munkásságát áthatotta. Fiatalkori festményein, amelyek még a realizmus és a visszafogottabb színhasználat jegyeit viselik, az élénk színekkel készült impresszionista, sőt expresszív ecsetkezelésű művein keresztül, egészen az 1940-es években festett, sötét háttérű festményekig.

Kulcsszavak: restaurálás, Koszta József, Plein-air, festészet

Szoboszlai Barbara (gyűjteményezési asszisztens, Koszta József Múzeum): *Halász élet a Körösön Szentes határában. Egy ártéri halász-tanya élete születéstől az elmúlásig.*

Az előadás egy Szentes, Zalota határrészében álló Körös-parti halásztanya életén keresztül mutatja be az egykori szentesi vízi életmód mozzanatait, eszközeit, mindennapjait. A farmtanya és az értéri tanya kialakulásának rövid bevezetőjéhez szóló alapot Erdei Ferenc tanyakutatásai szolgáltatják, míg Szentes vízi életéhez Nyíri Antal tájspecifikus feljegyzései vezetnek vissza.

A szóban forgó Mészáros-tanya az adott ártéri tájra jellemző, egykor kétsejtű halhasító gunyhóból farmtanyává avansált épület. A két tanyatípus közötti átmenetet képviselve ugyan kurióznak számít, ám az egykori halászfelenség elbeszélései már általános érvényű információkat szolgáltatnak a térség hajdani (Kistőke, Nagytőke, Zalota) társadalmi és gazdasági életére vonatkozóan, mely érdemes lehet figyelmünkre.

Az adatközlővel készült interjúk mellett térképek, alaprajzok, archív és modern-kori fotók adnak pontosabb képet a halászattal foglalkozó család és tágabb ételemben a térség életmódjáról, közösségi életéről és nem utolsó sorban a tanyavidék anyavárosához, Szenteshez fűződő kapcsolatáról. A gyűjtés 2000-től 2006-ig követte nyomon a tanya életét, felkutatva előzményeit, alapjainak letételeitől kezdve állandó lakóépületté változásán és virágkorán keresztül egészen a 2006-os árvízig, melyben örökre elpusztult az épület. Emlékét már csak az egykori lakója elbeszélései alapján készült feljegyzések és dokumentációk őrzik az utókornak.

Kulcsszavak: halászat, tanya, farmtanya, ártér, társadalom

Szolnoki Zoltán (muzeológus, történész, Móra Ferenc Múzeum): *Gyűjtések a két világháború közti Szegeden - Az emlékmű avatások gyakorlati oldala jellemző példák alapján*

A két világháború közötti időszak a szegedi történelem sajátos évtizede. A város mindennapi életére számos új tényező volt hatással. Folyamatosan nőtt a lakosságszám, hiszen nemcsak a határokon túlról, de Szeged vonzáskörzetéből is sokan költöztek be a jobb megélhetés reményében. Ezzel párhuzamosan új kulturális hatás is érte a várost, hiszen az egyetemi karok és a megyéspüspöki székhely jelenléte állandósult. Ezek a szempontok nemcsak meghatározták a szegediek életét, de idővel a város identitásába is beépültek. A pozitívnak tekinthető változásokkal párhuzamosan negatív tendenciák is érvényesültek. Az első világháborút követően a lakosságnak meg kellett birkóznia a katonai események szomorú mementójával és a spanyolnátha következményeivel is. A vizsgált időszak emlékmű avatási tendenciái rámutatnak a problémák megoldásának kísérletére. A kollektív emlékezet fontosságát jól mutatják a különböző emlékjelek felállításának céljával indított gyűjtések. A korabeli egyesületek számos alkalommal indítottak útjára olyan kezdeményezést, amelyek, mind a sajtóban, mind pedig a levéltári forrásokban jól dokumentáltak. Előadásomban négy jellemző gyűjtési akció segítségével bemutatom a két világháború közötti időszak közösségi kezdeményezéseit, felhívom a figyelmet az akciók pozitív és negatív oldalára egyaránt, végül felvázolom a további kutatási irányokat.

Kulcsszavak: emléktáblák, kollektív emlékezet, Szeged, Horthy-korszak, gyűjtések, egyesületek

Szolnoki Zoltán (muzeológus, történész, Móra Ferenc Múzeum): A szegedi járványtörténeti gyűjtés helyzete 2022-ben

Közismert, hogy a koronavírus járvány az elmúlt két évben nagyban meghatározta a mindennapjainkat. Mind egyéni, mind pedig közösségi szinten olyan válaszok és megoldások születtek a rendkívüli helyzetben, amelyek példátlanak tekinthetők. A 2021-es MUKUCSOM keretében már beszámoltam a járványhelyzet dokumentálását célzó oral history projekt módszertani oldaláról, amely sok tekintetben újdonságokat hozott a múzeumi gyűjteménygyarapításba. Az elmúlt időszakban a járványtörténeti corpus tovább gyarapodott, mind a rögzített interjúk, mind pedig a tárgyi anyagok tekintetében. Az folyamat megye-szerte egyedülálló kezdeményezés volt, amelynek fázisait a közelmúltban egy nemzetközi COVID-19 tematikájú konferencián is ismertettem.

Előadásomban bemutatom az országos és nemzetközi tapasztalatokat, külön kitérve a hasonló külföldi gyűjtések állapotára. Ismertetem az általunk gyűjtött elbeszél-, és a kézzel fogható múzeumi objektumok feldolgozásának jelenlegi állapotát, valamint bemutatom a további lehetőségeket.

Kulcsszavak: járványtörténet, COVID-19, gyűjtés, állománygyarapítás, Szeged

Sztankovánszki Tibor (muzeológus, Móra Ferenc Múzeum): Makó Ipari Parkban 2022-ben végzett régészeti munkák rövid bemutatása.

A makói ipari park területén a 254. és 288. számú lelőhelyeken végeztünk megelőző feltárást 2022-ben. Az év elején a 288. lelőhelyen a Honvéd utcában az új üzemcsarnok és kiszolgálóépületének építéséhez kapcsolódó feltárás során szórtan elhelyezkedő bronzkori és avar települések objektumait tártuk fel. A tavasz és a nyár folyamán a Királyhegyesi úton a kebab üzem bővítése kapcsán egy késő római kori szarmata település részletét és egy ismeretlen korú temető sírjait azonosítottuk. Ugyanitt, a 254. lelőhely határán a megelőző feltárást követően a beruházáshoz kapcsolódóan az új irodaépület és egy másik szomszédos telken folyó antennatorony építése közben újabb régészeti korú jelenségek kerültek elő. Összesen két földbe mélyített épület, tizenegy tároló-, és szemetesgödör, hat kerítő-, és vízelvezető árok, valamint két melléklet nélküli sír került feltárássra. Külön kiemelendő a 254. lelőhely ásatásának 2. számú objektuma. A ház padlóján széttörve feküdt a késő szarmata kori háztartáshoz tartozó edények széles választéka. Az összegyűjtött edénytöredékekből (hombárok, fazekak és tálak) összesen hét és fél edény került restaurálásra.

Kulcsszavak: Makó, ipari park, ásatások, régészet

Sztankovánszkiné Osváth Zsófia (PhD hallgató, SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola, Régészeti Tanszék), Bajnóczi Bernadett (tudományos főmunkatárs, az archeometriai kutatócsoport vezetője, ELKH CSFK Földtani és Geokémiai Intézet), Szabó Máté (intézeti mérnök, ELKH CSFK Földtani és Geokémiai Intézet): A szentesi múzeum válogatott üveges leletanyagának régészeti és archeometriai elemzése

Előadásunkban a Délkelet-Magyarország üveges anyagra fókuszáló régészeti és anyagvizsgálati kutatómunkának a szentesi Koszta József Múzeum üveges anyagú leleteire vonatkozó részeredményeit mutatjuk be. Az eddig vizsgált, öt lelőhelyről származó üveges leletanyag középső vaskori gyöngyöket (egyszerű kerek, sötétbarna hengeres, gömbölyded hullámvonalas és egy gerezdelt díszű), valamint egy késő vaskori karperectöredéket (Haevernick 8a típus) foglal magában.

Üveges anyagúnak tekinthetünk minden olyan tárgyat, amely több-kevesebb üveges fázissal rendelkezik. A kategória anyag típusainak azonosítása és elkülönítése régészeti módszerekkel, avagy szemrevételezés útján azonban nem egyértelmű. A meghatározás nehézségeire már Kemenczei Tibor (2009) is felhívta a figyelmet, mindazonáltal a leltárkönyvekben és publikációkban fellelhető (üveg)paszta, üveg, esetleg fajansz fogalmak gyakran téves vagy hiányos használata elfedi az egyébként gazdagon jellemezhető üveges anyagkészletet. Mindezen jellemzők feltárására és a proveniencia kutatásához szükséges alapüvegek és színezők meghatározására archeometriai vizsgálatnak vetettük alá a rendelkezésre álló leletanyagot.

A kémiai összetétel és a mikroszövet tanulmányozását pásztázó elektronmikroszkópos analízissel (SEM-EDX), míg a színezők azonosítását kézi röntgenfluoreszcens spektrométerrel (hXRF) végeztük el 21 tárgyon. A tárgyak két nagyobb csoportját különítettük el: 1) az üvegek többsége a szóda-mész-szilikát üvegek közé tartozik (>14 tömeg% Na_2O , <1 tömeg% K_2O és MgO , >7 tömeg% CaO), amely összhangban van a korábban mért hazai, ill. külföldi vaskori üvegek adataival; 2) a barna hengeres üvegyöngyök nagy káliumtartalmú – kevésbé jól olvastott – üvegtípust képviselnek (max $0,3$ tömeg% Na_2O , $10\text{--}14$ tömeg% K_2O , $1,6$ tömeg% MgO , $6\text{--}6,6$ tömeg% CaO), párhuzamát pedig Békésszentandrás-Hármas-halom analóg gyöngyében látjuk. Utóbbiaknál az üveges mátrixban nagy vastartalmat ($11\text{--}18$ tömeg% Fe_2O_3) mértünk, továbbá vastartalmú, csonthamu és kvarczárványokat figyeltünk meg. Hasonlóan speciális kémiai összetételűek a hullámvonalas díszű gyöngyök, de a folyósítók csekély mennyiségéből (max. $0,4$ tömeg% Na_2O , <1 tömeg% K_2O) a korrózió előrehaladottságára következtetünk. A hullámvonaladísz jórészt kalciumot (37 tömeg% CaO), foszfort (31 tömeg% P_2O_5) és ezeknél kevesebb szilíciumot (20 tömeg% SiO_2) tartalmazó üveges (?) anyagként jellemezhető. Színezőik változatosak: a kék üvegekben réz és kobalt együttesen, ritkábban külön-külön, néhány esetben pedig réztartalmú zárványok, a sárga üvegekben vastartalmú ólom-antimonát, a barna hengeres gyöngyökben a különféle kék színezők mellett, míg a hullámvonalas díszű gyöngyök alapjában és díszítésében is kizárólag vas(salak zárványok) és/vagy mangán fordult elő. A korróziótól fénylő gerezdelt üvegyöngy mátrixában az üvegek szintelenítésére használt mangánt és antimont azonosítottunk.

Az archeometriai szempontból sokszínű üveges anyag eltérései különböző nyersanyagfelhasználásra, készítésestechnológiára és/vagy többszöri importra utalhatnak, egyúttal részleges (?) régészeti tipológiai összefüggést is mutatnak (lásd a hengeres és hullámvonalas díszű gyöngyöket).

Kulcsszavak: archeometria, vaskor, üveges anyagok

Tiszai Rebeka (restaurátor, Móra Ferenc Múzeum): *Frissen restaurált festmények a Móra Ferenc múzeum gyűjteményéből*

Válogatás a 2021-2022-ben restaurált festmények dokumentációiból Heller Ödön, Joachim Ferenc, Szöri József, Vadász Endre és Vastagh György szegedi vonatkozású festők, műveik méltán a Móra-múzeum gyűjteményi anyagának részei. Festői életútjuk áttekintésére eme előadás nem biztosít megfelelő időkeretet, ezért konkrét művek restaurálásának folyamatát és hozzá fűzött gondolatokat ismerhetnek meg a kedves érdeklődők.

Aktualitás, hogy a Móra Ferenc Múzeum restaurátor műhelyének fejlesztéséhez kapott anyagi támogatást a Nemzeti Kulturális Alapból. A pályázat részletei is röviden ismertetésre kerülnek.

Heller Ödön festő nagy terjedelmű festészeti anyaggal gyarapítja a gyűjteményt. A Szeged-Tápén lévő nevét viselő kultúrház kezdeményezésére indult el a festmények előkeresése és restaurátori állapot-ellenőrzése. Az alapvetően jó állapotú anyag következetes átnézése közben bukkantak fel beavatkozást igénylő tárgyak (olajképek és díszkeretek). Ezeknek szisztematikus restaurálása kezdődött el a 2022-es évben, amely még nem zárult le.

Joachim Ferenc gyűjteményes kiállítása volt látható a Fekete házban, melynek rendezése során egy fontos mű került elő a múzeum raktárából. Ennek a rendkívül nagyméretű festménynek a megújulása is témája lesz ennek az előadásnak.

Vastagh György szegedi származású rendkívül tehetséges festő volt, aki Habsburg királyi család udvari festője címet is kiérdemelte. Egykor a díszteremben függött egyik műve, amely most a második emeleti folyosót díszíti. Ennek viszonylag rövid ideig tartó restaurálása is bemutatásra kerül.

Kulcsszavak: vászonkép-restaurálás, konzerválás, fototechnikai vizsgálat, szegedi festők

**Tóth István (történész-muzeológus, osztályvezető, Móra Ferenc Múzeum): Műkovács-
iparművészek Szegeden a XIX.sz. második felétől 1944-ig**

Tanulmányomban felvillantom a műkovács mesterség alapjait biztosító kovács céhek szegedi 19. századi működését és a múzeumi, közgyűjteményi őrzőhelyeken fellelhető hozzájuk kapcsolódó tárgyakat és dokumentumokat. Mindez csupán felvillantásnyi terjedelemben.

A levéltári és múzeumi gyűjteményi adatbázisokból mindösszesen két mester munkásságának dokumentumait tudtam fellelni. A levéltári társas és egyéni cégek jegyzékében ugyanis csak e két személy anyagát találtam meg. A múzeumi dokumentumgyűjteményben fényképek és cégjelzéses számlalevelek (firmák) találhatók, már szinte minden mesterről. A tárgyi gyűjteményben már csak négy mestertől van relikviánk.

Hány műkovács mester tevékenykedett a jelzett időhatáron belül? Az eddigi ismereteink szerint Szegeden működő műkovács mesterek száma a tárgyalt időszakban kilenc főt tett ki. Ezek: Benedek Antal (1882-1953), Benkóczi Pál (1854-1927), Bille János(1894-1945), Fejős Ferenc (1866-1944), Fekete Pál (1873-1908), Kecskeméti Antal (1870-1924), Kónya György (1863-1941), Strell József (Kónya György utóda), Kiss János.

A feldolgozás során támaszkodom a Vasművesség Szegeden c. 1980-as kiadásra (Somogyi-könyvtár, Szeged), valamint Tipity Jánostól a múzeum által megvett Vasművesség II. rajzaira, Pereházy Károly munkáira. Továbbá Jancsó Gergely díszműkovács iparművész internetes weboldalát is tudtam hasznosítani és összevetni a levéltári adatokkal.

Az előadás során csupán rezümézem az egyes személyek életútját. Bővebb kifejtést a leadott tanulmány fog tartalmazni.

Kulcsszavak: kovácsoltvasművesség, iparművészet, épületdíszek, épületlakatosság

Tóth István, ifj. (segédmuzeológus, Móra Ferenc Múzeum): A "legszegedibb" polgár, Pozsonyi Ignác nyomában

Szeged fejlődésében a polgárság igen nagy szerepet játszott, mind kulturális, mind gazdasági szinten. Pozsonyi Ignác, aki 1771-ben nyert polgárjogot, igen nagy hatással volt mindkét szegmensre. Akárcsak Back Bernátot egy évtizeddel később, úgy őt is nevezhetjük kora mecénásának, hiszen az első szegedi ispotály megalapítása, finanszírozása az ő nevéhez köthető. Ám ki is volt ő valójában? Miért is költözött le a Nyitra megyei Mocsonokról Szegedre? Springer vagy Pozsonyi Ignác? Személyéről sajnálatos módon nem tudunk sokat annak ellenére, hogy Szeged városának meghatározó alakja volt. Előadásom célja az, hogy az eddigi nagyon rövid életrajzot a gyér levéltári források ellenére bővítsem, egy átfogóbb képet alkossak Pozsonyi Ignácról és munkásságáról.

Kulcsszavak: Pozsonyi Ignác, helytörténet, polgárság, Szeged

Ujszászi Róbert (numizmatikus, Móra Ferenc Múzeum): *Keresztszimbolika Árpád-kori pénzeinken*

A középkori európai pénzverés kétségkívül leggyakrabban használt és ugyanakkor legváltozatosabb motívuma a kereszt. Ennek a szimbólumnak az alakulása, mutálódása, kontextusba helyezése koronként és területenként sokat változott, egyes esetekben többes jelentéssel is telítődhetett. Ezt a meglehetősen általános motívumot eddig nem vették tüzetes elemzés alá, pedig mindenképpen megérdemelné, hogy ábrázolásának legfőbb csoportjai, típusai azonosításra kerüljenek, ezzel együtt szimbolikájuk fölfejtésére is megtegyük az első kísérletet. A kálvária motívum mellett elsősorban a kettőskereszt és annak párhuzamosan létező világi és szakrális jelképrendszere jelent olyan fő csomópontot, amelyek vizsgálata nem csak numizmatikai és ikonográfiai, vallástörténeti szempontból fontos, de heraldikai vonatkozásaik is vannak, s a mai magyar államcímer kialakulásának előtörténetében is fontos szerepet töltenek be Árpád-kori pénzeink. Ezek rövid áttekintésére és a legfontosabb jelenségek bemutatására vállalkozok előadásomban.

Kulcsszavak: Árpád-kor, kereszt, crux, szimbolika, ikonográfia

Varga Sándor (régész, főmuzeológus, Móra Ferenc Múzeum): *Honfoglalás és kora Árpád-kori temetők kutatásának állása Csongrád-Csanád megyében*

A mai megye területének honfoglalás és kora Árpád-kori kutatása hosszú múltra tekint vissza. Munkámban e kutatásnak legutóbbi 10 évét vizsgálom meg, miután az elmúlt időszakban néhány új lelőhellyel, illetve több új adattal bővült a korszak kutatása. Előadásomban az NKA és a Móra Ferenc Múzeum által anyagilag támogatott tervásatások eredményeit, jelentőségét tekintem át röviden, valamint felvázolom a kutatás további lehetőségeit.

Kulcsszavak: honfoglalás, kora Árpád-kor, temető

Vincze Gábor (történész-muzeológus, Tornyai János Múzeum, Könyvtár és Közművelődési Központ): Egy Hódmezővásárhely határában "bújkáló" csendőrtiszt. Czigány József 1945 utáni sorsa)

Czigány József 1919-ben került a csendőrséghez. Az 1930-as években a szombathelyi csendőrszárnynál szolgált. A világháború alatt vezényelték Budapestre, a Központi Nyomozó Osztályhoz, 1943-ban ennek parancsnoka lett. Részt vett a kommunistaellenes nyomozások irányításában. 1944. október 15-ig a Központi Nyomozó Osztály vezetője volt. 1945-46-ban a KATPOL-on és az ÁVO-n többször kihallgatták. 1946-47-ben a Hódmezővásárhely határában élő sógorának a tanyáján élt, miközben az egész országban keresték. 1947-ben letartóztatták, két pere is volt, 1955-ben szabadult. 1956 után is figyeltették

Kulcsszavak: csendőrség, Horthy-korszak, kommunista megtorlás, állambiztonsági eljárás

**Walter Dorottya (PhD hallgató, SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola):
*Bitument rejtő sírok az alföldi szarmata temetőkből***

A régészeti kutatásokban kiemelten fontos a temetők feldolgozása, hiszen az elmúlt korok emberét elsősorban a temetkezésekből ismerhetjük meg. A temető, mint szakrális tér a halotti tor és rituálék helyszínéül szolgált. A római kori Alföldön egyes szarmata temetőkből olyan sírok fedezhetők fel, melyek a szarmata temetkezési rítusban eddig ismeretlen, apró fekete szervesanyagot rejtnek. A korábban publikált sírok mellett (Szeged – Tápé, Madaras – Halmok) legutóbb Ecsér és Nyíregyháza M3 161. lelőhelyeken kerültek elő olyan temetkezések, melyek leletanyagában előfordultak ilyen anyagmaradványok, melyek az előzetes makroszkopikus meghatározás alapján bitumenek. A bitumen egy kőolajszármazék, amely izzítva nagyon füstöl, és jellegzetes szagot áraszt. A sírokban előforduló bitumen darabkák kapcsán számos kérdés merül fel, többek között a jelenség értelmezése, a rítusban betöltött szerepe az, hogy a temetőket használó közösség mire és hogyan használta a bitument? Honnan szerezték be? Előfordul-e más lelőhelyeken a római kori Alföldön? Sírokon túl, esetleg településeken is feltehető-e? A kutatást különösen érdekessé teszi, hogy a Kárpát-medencében nem található felszínen előforduló természetes bitumenforrás. A hagyományos régészeti módszerekkel nem lehetséges a bitumenek anyag összetételére, eredetére következtetni, ezért elengedhetetlen a bitumen természettudományos, műszeres vizsgálatokkal való azonosítása a Kárpát-medencei szarmata kori sírokban.

Előadásom célja, ezen fontos és ritkán megfigyelt temetkezési szokás értelmezése, valamint a bitumenek kémiai vizsgálati eredményeinek bemutatása.

Kulcsszavak: szarmata kor, temetők, Alföld, bitumen

Móra Ferenc
Múzeum Szeged